

As de duvel op Geertje

Als iemand in Brabant heel begerig naar iets is, laten we zeggen naar geld, dan zegt men **Hij is op z'n geld als de duivel op Geertjes**. Van deze spreekwoordelijke vergelijking zijn meer varianten in omloop, zoals de kaartterm **Dat gaat erop als de duivel op Geertje**, wat aangeeft dat daar fors wordt gespeeld. Als iemand beslist iets wil bezitten, dan zegt men **'t Erop hebben als de duivel op Gerte** (hier met verkorte vorm van de ee!). De Brabantse variant van **Erop afvliegen als een bok op een haverkist** vinden we o.a. in Kempenland terug als **Erop afvliegen als de duivel op Geertjes** (Mandos, 156).

Jawel, op Geertje, maar wie is nu deze Geertje, met wie de duivel zo'n intens gewenste relatie wil onderhouden en waarom wil de duivel zo graag een relatie met Geertje? Op deze vragen wil dit artikel een antwoord geven.

De onderhavige Geertje is geen eenvoudig *durske*, laten we dat even vaststellen. Ze is van goede komaf en ze stamt uit een adellijke familie en een familie van heiligen. Zowel haar moeder als haar zuster was heilig, en wees eerlijk, kom daar nog maar eens om! Een heilige in de familie is al een hele eer, maar drie heiligen in één gezin, dat is toch wel heel bijzonder. In mijn jeugd was een Brabants gezin zo 'freet als een hond met zeven lullen' (Mandos,

144) als er drie kinderen uit een gezin 'in de gistelike stand' geraakten, maar... dan waren ze nog niet heilig!

Geertje wel! Ze werd omstreeks 628 geboren. Haar vader was Pippijn van Landen. Dat is niemand minder dan de stamvader van de Karolingers en Karel de Grote is de bekendste vertegenwoordiger van hun familie. Haar moeder was de H. Ida van Nijvel en haar zus de H. Begga van Andenne. De volledige naam van Geertje is H. Gertrudis van Nijvel en als naamsvarianten heeft ze Geertrui of Geertruid (jawel, van Geertruidenberg), Gertrude of Gertruud. Ze trad in het klooster van Nijvel en op 21-jarige leeftijd was ze daar al abdis. Aan de belangrijkste voorwaarde om heilig te worden voldeed ze in 659. Toen overleed ze. We vieren haar naamdag op 17 maart.

Als heilige wordt ze meestal afgebeeld in een zwart habijt met een witte of zwarte bovensluis. Allerlei attributen kunnen haar omringen, zoals de koningskroon (vanwege haar koninklijke afkomst), die aan haar voeten ligt of die ze draagt op een kussen. De witte lelie als symbool voor haar kuisheid of een boek dat ze in haar hand houdt.

Het kenmerkendst zijn de muizen. Die zitten aan haar voeten, kruipen tegen haar habijt of tegen haar abdissestaf omhoog en soms zitten ze op haar boek. In 1822 werden er nog gouden en zilveren muizen geplaatst bij haar schrijn in Keulen. Dus ziet u een heilige in het gezelschap van muizen, dan ligt Geerte voor de hand.

De verklaringen voor deze muizen zijn menigvoud. Hier volgt een bloemlezing van de theorieën van de 'muizologen'.

- De muizen verwijzen naar een verhaal over de duivel die in de gedaante van een muis Gertrudis tot ongeduld of woede wilde brengen. Dat lukte hem natuurlijk niet.
- De muis staat symbool voor de duivel die ook overal weet binnen te dringen.
- Gertrudis zou tijdens haar leven een muizenplaag bedwongen hebben.
- Haar medezusters zouden met haar op haar doodsbed door het klooster getrokken zijn, waardoor alle muizen op de vlucht sloegen.
- De muizen die tegen haar staf omhooglopen, symboliseren de zielen in het vagevuur. Gertrudis hield zich intensief bezig met de zielen in het vagevuur.

Bij deze laatste verklaring sluit het enthousiasme van de duivel voor Geerte aan. Heel soms ziet men ook in de iconografie rond Gertrudis de duivel aan haar voeten zitten. De duivel heeft het gemunt op de zielen die onder de hoede van Geerte waren.

Gertrudis had namelijk het patronaat over de reizigers (samen met Christoffel) en wel in het bijzonder over degenen die hun laatste reis moesten maken: de pasgestorvenen. Vroeger dachten veel mensen dat de reis naar de andere wereld van het hiernamaals drie dagen duurde. De eerste nacht werd doorgebracht onder de bescherming van Geertje en de tweede nacht onder de bescherming van de aartsengel Michaël. De derde nacht was, uiteraard, als er niets misgegaan was, in het paradijs.

Bij de laatste beschermer, de strijdengel Michaël, had de duivel geen schijn van kans. Die was veel te sterk. Nee, wilde hij nog kans hebben wat zielen te 'enteren' voor de hel, dan lag die bij Geertje.

Met deze voorstelling van zaken vermengen zich mogelijk christelijke en oudgermaanse motieven. Gertrudis treedt in de plaats van Freija, die volgens een van de mythen dezelfde was als GERD, de bruid van Freyr. Ook Freija herbergde de zielen in de eerste nacht na de scheiding van het lichaam. In de christelijke traditie zorgde Geerte er dus voor, dat de duivel zijn buit niet aankon en daarom was de duivel zo hardnekkig gebrand op zijn tegenstrever Geerte. Hij had het dus op Geerte.

Het zal u niet verbazen, dat Gertrudis naast de patrones van de reizigers ook andere patronaten voerde, zoals die van de geesteszieken, hoveniers, katten en de reeds genoemde pasgestorvenen, maar boven alles had zij bemoeienis met alles wat met muizen en ratten te maken had. Mogelijk vanwege de vele muizenissen in haar hoofd stierf ze jong. Volgens de legenden haalde ze de leeftijd van de man voor wie zij leefde: Jezus Christus, en dus:... 33 jaar

Geraadpleegde literatuur:

H. Mandos en M. Mandos-van de Pol, *De Brabantse Spreekwoorden*, Liempde/Zaltbommel, 2003, 6e druk.

J. Claes, A. Claes, K. Vincke, *Sanctus, meer dan 500 heiligen herkennen*, Leuven, 2003, 4e druk.

M. Day, *100 Heiligen, leven en werk van bekende en onbekende heiligen uit de geschiedenis*, Kerkdriel, 2003.

Paula Vermeyden i.s.m. Arend Quak, *Personages en thema's uit de Germaanse en Noordse mythologie*, Nijmegen, 2000.

Roy Willis, *XYZ van de mythologie, Goden, godinnen, helden, heldinnen en legendarische dieren verklaard*, Vianen, 2000.

K. ter Laan, *Van Goor's folkloristisch woordenboek van Nederland en Vlaams België*, Den Haag, 1974.

